

(Milane), kako čitamo u narodnim pjesmama »Oj boga ti, Višnjicu Jovane!« ili: »A prokleti Vuče Brankoviću«. Vjerojatno bi danas običnije bilo da upotrijebimo poseban oblik vokativa u prezimenu kad se ime nalazi ispred prezimena, npr. Petre Vukušiću, Ivane Pavloviću, Jovane Josiću. To je češći slučaj i u narodnoj pjesmi.

U narodnim govorima nekih krajeva već je izvršena zamjena vokativnog oblika nominativnim osobito u kajkavskim govorima. To ulazi u naš jezik u sjevernim krajevima pod utjecajem njemačkog jezika, a u zapadnim pod utjecajem talijanskog jezika. U tim jezicima nema posebnog oblika za vokativ ni za opće imenice. Takvo je stanje danas u slovenskom narodnom i književnom jeziku, pa se vokativ i u gramatikama slovenskoga jezika jedva spominje. Oblika za vokativ nema ni u makedonskom i bugarskom jeziku, ali je u tim jezicima ta pojava druge vrste, jer su se padežni oblici uopće izgubili za sve padeže, osim za nominativ i akuzativ. Za izražavanje značenja ostalih padeža služe se oblikom za akuzativ s pomoću prijedloga. Ta crta zahvatila je dobrim dijelom i srbijanske govore, a osobito u jugoistočnom dijelu, tzv. prizrensko-timočkom, a pomalo to prodire i na sjever. Oblika za vokativ nema danas ni ruski jezik. Gubitak posebnog oblika za vokativ i gubitak oblika za druge padeže novija je osobina u spomenutim slavenskim jezicima jer su svi Slaveni u starije vrijeme, u vrijeme Ćirila i Metoda i dugi niz stoljeća kasnije, imali za svaki padež poseban oblik, ali je s vremenom došlo do osiromašenja tih oblika. Nastavak toga osiromašenja je svakako i izjednačivanje oblika za vokativ s oblikom za nominativ, najprije u nekim narodnim govorima i u saobraćajnom jeziku, a danas sve više i u književnom jeziku, u prezimenima najprije za ženske osobe, a zatim sve više i za muške.

NARODNI NAZIVI MJESECI U BOSNI I HERCEGOVINI

Alija Nametak

U našem narodu su već dosta davno zabilježena narodna imena mjeseci: siječanj, veljača (velja noć), ožujak (lažak), travanj, svibanj, lipanj, srpanj, kolovoz, rujanj, listopad (listopan), studeni i prosinac. Ova imena mjeseci ili neka od njih jamačno su donesena iz pradomovine, ali su u starijim listinama i knjigama poznatiji latinski nazivi. Jedini izuzetak nalazi se u jednoj ispravi pisanoj u Jajcu, gdje stoji: mjeseca travna 1412.¹

Karakteristično je da je upravo Bošnjak, fra Matija Divković, prvi štampao sve narodne nazive mjeseci koji se danas smatraju specifično hrvatskim, u svome djelu »Nauk krstjanski«, u Mlecima 1611. Ti nazivi glase

¹ Pucić: Srpski spomenici, I, 176.

ovako (zabilježeni su nekima i genitivi): siećanj, velja noć (velje noći), ožujak (ožujaka), travan (travna), sviban (svibna), lipan (lipna), srpan, kolovoz, rujan, listopan, studeni (studenoga), prosinac.

U posmrtnom »Nauku krstjanskom« istoga pisca (Mleci, 1683), koje je djelo sadržajno drukčije od naprijed navedenoga, ima također kalendar, u kojemu se mjeseci ovako bilježe: siećan, veljača (veljače), ožujak (ožujaka), travan (travnja!), sviban, lipan (lipnja!), srpan, kolovoz, rujan, listopad, studeni, prosinac.

Ova imena mjeseci nalazimo i u djelima drugih bosanskih, dalmatinskih i slavonskih pisaca XVII i XVIII stoljeća: u Bandulovića, Posilovića, Margitića, Albertija, Kašića, Mikalje, Kanižlića, Relkovića i drugih. Iz njihovih djela su ona prešla u doba ilirskoga preporoda u hrvatski književni jezik.

I Srbi su također imali narodna imena mjeseci, koja se donekle razlikuju od hrvatskih, ali se nisu nikad upotrebljavala u književnom jeziku. Iz jednog rukopisa evanđelja na pergamentu u manastiru Bogovađi, u negdašnjem valjevskom okrugu, prepisao je M. Đ. Milićević² godine 1868. narodne nazive ovako: мсѣ сектебрѣ rekomyj rujenѣ; мсѣ октобрѣ rekomyj listopadѣ; (lista s novembrom nema); мсѣ декебрѣ rekomyj studenyj, мсѣ генварѣ rekomyj prosinесѣ, мсѣ февварѣ rekomyj sčćenѣ, мсѣ маратѣ rekomyj suhy, мсѣ априлѣ rekomyj брѣzosокѣ, мсѣ мај rekomyj trēven, мсѣ іюнѣ rekomyj izokѣ, мсѣ іулѣ rekomyj чѣвненѣ, мсѣ августѣ (bez narodnog imena).

U našim su krajevima sastavljači i prepisivači turskih kalendara sunčane godine (za razliku od islamskih kalendara lunarne godine) pisanih arapskim slovima u XVI i XVII vijeku stavljali hrvatske narodne nazive mjeseci na središnja mjesta na kalendarskim tabelama, a kao sporedna sirijska, grčka, latinska, arapska, perzijska i turska. O tome je u nekoliko navrata pisao Fehim Spaho u Glasniku Zemaljskog muzeja. Obzoru i kalendaru Napredak.³ U prvoj radnji obradio je Spaho šest takvih rukopisa, pisanih između 1580. i 1668, a u posljednjoj tri kalendarska rukopisa, od kojih je najstariji iz 1550. U svim ovim kalendarima godina počinje ožujkom (lažakom), a završava se veljačom ili veljom noći.

Zanimljivo je da se za naše nazive mjeseci u ovim kalendarima kaže da su pisani »jezikom kršćana«, »bosanskim jezikom« i jednom »srpskim jezikom« (u Poljanićevu kodeksu iz 1621, čiji je pisac neki hadži Jusuf, sin Muhamedov, rodom iz Livna, a nastanjen u Duvnu).

U najstarijem rukopisu nazivi su mjeseci: laožujak, veliki travanj (ili samo travanj), svibanj, (list s mjesecima lipnjom i srpnjom je izgubljen),

² M. Đ. Milićević: Putnička pisma, Beograd 1868, str. 301—302.

³ Naši narodni nazivi mjeseci u turskim kalendarima iz sedamnaestoga vijeka (GZM u Sarajevu, XLII, 2, str. 185—204, 1930), Obzor od 24. prosinca 1931. i Narodni nazivi mjeseci (kalendar Hrvatskog kulturnog društva »Napredak« u Sarajevu, za g. 1935).

kolovoz, rujan, listopan, studeni, prosinac, sićanj i veljača. Napominjem da u našoj starijoj bosanskoj grafiji arapskog pisma nije bilo posebnog slova za glas *nj*, pa se može čitati i travan, sviban, listopan i sićan. U mlađim rukopisima od ovoga, u onima iz vremena kad je štampan i Divkovićev »Nauk krstjanski«, nazivi su ožujak (lažak), travanj, svibanj, lipan, srpanj, kolovoz, rujan, listopan (jedini Poljanićev rukopis ima listopad), studeni, prosinac, sićanj, velja noć (i u Poljanićevu kodeksu nešto kao *veljača* uz *velja noć*).

I u drugim spisima osim kalendara iz toga vremena i novijim naiđe se ponekad narodni naziv kojeg mjeseca. Tako u jednom putopisu na turskom jeziku pisac hadži Jusuf kaže u turskom tekstu da je pošao na put 9. lipnja. I sarajevski kroničar druge pole XVIII stoljeća, Mula Mustafa Bašeskija, ponekad bi u turskom tekstu upotrijebio narodni naziv mjeseca.

U »Neretvi«, službenom listu hercegovačkog vilajeta, koji je izlazio godine 1876. u Mostaru, pored latinskog i turskog naziva za mjesec, nalazili su se i hrvatski narodni nazivi. To sudimo po sačuvanom prvom broju koji je tiskan 6. safera 1293, odnosno 19. februara (po julijanskom) ili 2. ožujka (!) 1876. Vjerojatno je to zasluga hrvatskog slagara Marka Šešelja, jer u »Bosanskom vjestniku«, »Bosni« i »Sarajevskom cvjetniku«, koji su izlazili u posljednjim godinama turske vladavine u Sarajevu, nema tih naziva u nadnevcima, a ni u tekstu, osim ako su redakcije pretiskale koji dopis iz ondašnjih zagrebačkih novina ili su imale koji dopis od kojeg bosanskog ili hercegovačkog fratra.

Austrijska okupaciona uprava u Bosni i Hercegovini nije također favorizirala ove narodne nazive mjeseci. »Bosansko-hercegovačke novine«, od prvih dana okupacije službeni list Zemaljske vlade, i kasniji službeni »Sarajevski list« do kraja okupacije (1918) nemaju narodnih naziva mjeseci. Službeni kalendar »Bošnjak« ima i jedne i druge nazive uporedo. Nekoliko novina, koje su izlazile pod austrougarskom okupacijom, imaju isključivo latinske nazive mjeseci, tako npr. »Bosanska pošta«, list za politiku i narodno gospodarstvo, »Bošnjak«, list za politiku, pouku i zabavu, »Bosansko-Hercegovački glasnik«, list za politiku, ekonomiju i književnost, »Musavat«, »Zeman«, organ Ujedinjene muslimanske organizacije, dok »Muslimanska svijest« (neodvisni organ Muslimanske narodne stranke) ima u prvom godištu latinske nazive, a od 8. broja drugoga godišta do kraja izlaženja lista narodne nazive mjeseci. Mostarski hrvatski list »Osvit« i »Hrvatski dnevnik« u Sarajevu imali su samo narodne nazive mjeseci.

Radi dobivanja naklonosti starijeg svijeta muslimanski školovani ljudi izdavali su kalendare za hidžretske godine, koje obično padaju u dvije sunčane godine. Takvi su kalendari kod muslimana bili »Bajraktar«, »Mearif« i »Gajret«, a u njima su glavni arapski nazivi mjeseci, a sporedni latinski nazivi.

I za vrijeme prijašnje Jugoslavije bilo je u bosanskim novinama i drugim publikacijama podvojenosti u bilježenju naziva mjeseci u nadnevcima. Većina novina i časopisa bilježila je latinske nazive mjeseci, dok su hrvatske novine, časopisi i kalendari imali narodne nazive mjeseci.

Nakon oslobođenja gotovo da je tih naziva i nestalo. Od povremenih publikacija kalendar Hrvatskog kulturnog društva »Napredak«, za tri godine (1946—1948), koliko je ovo društvo postojalo, imao je latinske i narodne nazive mjeseci. Kalendar-almanah Preporoda (muslimanskog kulturnog društva, nastalog ujedinjenjem bivših muslimanskih kulturnih društava Gajreta i Narodne uzdanice) izašao je samo za 1946. godinu i nije imao narodnih naziva mjeseci.

»Takvim (astronomski kalendar) Vrhovnog islamskog starješinstva«, koji sastavlja i uređuje preko 30 godina profesor Muhamed Kantardžić, ima oboje nazive mjeseci, a isto tako i kalendar »Dobri pastir«, koji izdaje istoimeno udruženje katoličkih svećenika u Bosni i Hercegovini.

Iako je, koliko je dosad poznato, prvi put zapisano upravo u Bosni narodno ime jednoga mjeseca, čini se da će opet u Bosni najprije i iščeznuti upotreba njihova.

UTICAJ MJESTA AKCENTA NA TVORBU HIPOKORISTIKA NASTALIH OD LIČNIH IMENA

Milorad Dešić

Među riječima subjektivnog stava hipokoristici zauzimaju posebno mjesto. I to ne samo po tome što u imenicu od koje se izvode nose posebnu nijansu značenja, već i po tome što se tvore na jedan naročit način. Nasuprot ostalim imenicama, kod kojih se emocionalni nastavci obično dodaju punoj osnovi, hipokoristici najčešće postaju dodavanjem takvih nastavaka osnovi svedenoj na početni slog. Treba odmah napomenuti da u tome pogledu ima razlike među hipokoristicima. Oni koji vode porijeklo od ličnih imena zaslužuju posebnu pažnju. O njima će ovdje i biti govora.

Problem ličnih imena i prezimena, njihova etimologija, semantika i tvorba, prilično je star. Još je Maretić u radu »O narodnim imenima i prezimenima u Hrvata i Srba« (Rad JA, 81, 82, 1886. g.) ukazao na potrebu i značaj izdanja jednog onomastikona (P. J. Šafarik je prikupljao onomastičku građu, ali smrt ga je spriječila da u potpunosti ostvari svoju zamisao). Maretić veli: »Ni u našoj dici, u našem tesaurusu t. j. u akademickom rječniku, ne nalazimo zabilježena sva (podvukao Maretić) naša narodna prezimena, a i gdje koje ime uzalud će čovjek tražiti u njemu« (op. cit. 81). Ova primjenba važi i za kasnija izdanja toga rječnika, kao i za ostale naše rječnike, osobito kad je riječ o hipokoristicima postalim od imena. Da je to